

Τυποποίηση ορολογίας

Ιωάννης Χ. Σαριδάκης
Χημικός Μηχανικός

Δρ. Φραγκούλης Κρόκος
Προϊστάμενος Διεύθυνσης
Τυποποίησης

ΕΣΥΠ/ΕΛΟΤ

Αντίληψη για την ορολογία και σχετικά προβλήματα

«η ορολογία δεν αφορά τη γνώση αλλά τη γλώσσα και κάποιους που έχουν αυξημένη ευαισθησία για την καθαρότητά της». Η περιοριστική αυτή αντίληψη αποσυνδέει τον όρο από την έννοια που παριστάνει/δηλώνει. Παράλληλα στην επικοινωνία παρατηρούμε ότι:

- ▶ ανατρέχουμε στη γλώσσα πηγή και μεταφράζουμε π.χ. αγγλική λέξη, αντί να δηλώνουμε την έννοια απευθείας με τον πιο κατάλληλο όρο στην ελληνική γλώσσα, έννοια → επικοινωνία με ελληνική λέξη/όρο. Έτσι **εισάγουμε μια επιπλέον πηγή αστοχίας στις μετατροπές**: έννοια → επικοινωνία με αγγλική λέξη → μετάφραση αγγλικής λέξης στην ελληνική
- ▶ μη ευαισθητοποίηση για εντοπισμό συγγενικών εννοιών, των σχέσεων μεταξύ εννοιών και των διακριτικών χαρακτηριστικών και εντέλει τη **μη οριοθέτηση των εννοιών**
- ▶ να μην διευκρινίζονται οι συνώνυμοι όροι ή μη συνώνυμοι (παριστάνουν την ίδια έννοια ή διαφορετική έννοια αντίστοιχα)
- ▶ στη μη ευαισθητοποίηση χρήσης όρων/λέξης με συγκεκριμένη σημασία. Η λέξη μπορεί να έχει πολλές σημασίες, ο όρος χρησιμοποιεί μία.
- ▶ **αύξηση αστοχιών στην επικοινωνία και σχετικού κόστους.**

Για ποια ορολογία;

- ▶ **Ορολογία ως επιστήμη.** Μελετά την παραγωγή, τη δομή, τη χρήση και τη διαχείριση των **ορολογικών δεδομένων*** βάσει των αρχών, των μεθόδων των ορολογικών εργασιών και των σύγχρονων τεχνολογικών εργαλείων που αναπτύσσονται. Ασχολείται με την ανάλυση και την επικοινωνία της γνώσης. Βασίζεται αλλά και συνδέεται/υποστηρίζει άλλες επιστήμες που έχουν σχέση με την Επιστήμη/γνώση και γλώσσα/πληροφορία/ επικοινωνία/τεχνολογίες πληροφορίας και επικοινωνιών.
- ▶ **Ορολογία ως συλλογή όρων,** ενός γνωστικού ή θεματικού πεδίου. Το προϊόν ορολογικών εργασιών συνήθως γλωσσάρι ισοδυνάμων όρων, στην αγγλική και ελληνική γλώσσα ή λεξιλόγιο με τους ορισμούς εννοιών

***Ορολογικά δεδομένα/ προϊόντων των ορολογικών εργασιών**

δεδομένα/πληροφορίες που σχετίζονται με τις έννοιες και τις όρους που δηλώνουν τις έννοιες.

Για ποια ορολογία; Ορολογικές εργασίες ;

Ορολογία ως εργασία. Οι ορολογικές εργασίες περιλαμβάνουν:

- α) **την αναγνώριση των εννοιών και των σχέσεων εννοιών** (σε ένα γνωστικό πεδίο/συγκείμενο)·
- β) **τη δημιουργία του συστήματος εννοιών**, βάσει των αναγνωρισμένων εννοιών και των σχέσεων,
- γ) την απεικόνιση του συστήματος εννοιών με **διαγράμματα εννοιών**
- δ) **τον ορισμό των εννοιών**/ περιγραφή της έννοιας.
Προσδιορίζονται οι συντεταγμένες/αξιμούθιο της έννοιας στο σύστημα με αναφορά της αμέσως ευρύτερης (υπερτασσίμενης) έννοιας και του(ων) χαρακτηριστικών οριοθέτησης από τις συγγενικές βλ. ειδοποιός διαφορά
- ε) την **δήλωση της έννοιας με όρο** / οροδοσία ή κατονομασία/κατασήμανση ή (περιγράψιο) τον έλεγχο ποιότητας/αποδεκτότητας του όρου που χρησιμοποιείται για να δηλώσει/ για να «αποκαλύπτει» την έννοια·
- στ) την **εγγραφή και παρουσίαση ορολογικών δεδομένων**, σε έντυπα ή ηλεκτρονικά μέσα (**ορογραφία**)

ΕΛΟΤ

Επικοινωνία, της γνώσης και πληροφορίας

Είναι άξιο θαυμασμού και μοναδικό προνόμιο τού ανθρώπου το πώς ένας ολόκληρος κόσμος, ο κόσμος τής έξω και μέσα μας πραγματικότητας συλλαμβάνεται με τη μορφή εννοιών και εκφράζεται γλωσσικά με λέξεις/ όρους/ μέσω της σημασίας τους/ της πληροφορίας που μεταφέρουν.

Για με ξαναγεννήθηκε η φύση των πραγμάτων
Βιτσέντζος Κορνάρος

Οι εξισώσεις της επικοινωνίας της γνώσης

- ▶ **πράγματα/αντικείμενα** (της έξω και μέσα πραγματικότητάς μας, υλικά, άυλα και φανταστικά), γίνονται αντιληπτά μέσω των αισθήσεων και συλλαμβάνονται με το νου
- ▶ **έννοιες**, μέσω της παρατήρησης και μιας διεργασίας αφαίρεσης (**εννοιοποίησης**) τα αντικείμενα κατηγοριοποιούνται σε νοητικά δομήματα ή μονάδες γνώσης που λέγονται έννοιες, οι οποίες παριστάνονται με διάφορες μορφές στην επικοινωνία
- ▶ **παράσταση εννοιών/δήλωση (γλωσσικά με όρους) ή συμβολισμό** με άλλα σύμβολα ή άλλη γλώσσα π.χ. σώματος

Ορολογία/Ορολογικές εργασίες, σύνδεση αντικειμένων, εννοιών και όρων.

Ποιότητα στην επικοινωνία της γνώσης

πράγματα/αντικείμενα → έννοιες → επικοινωνία με λέξεις/ όρους

Οι πιθανές αστοχίες της επικοινωνίας

- ▶ **αστοχία ορισμού της έννοιας (κατά το σχηματισμό και περιγραφή)** ώστε να καλύπτεται το σύνολο των «πραγμάτων» (πλάτος της έννοιας) που αντιπροσωπεύει η έννοια στο γνωστικό πεδίο. Δεν πρέπει να είναι στενότερος (να αποκλείονται «πράγματα») ή ευρύτερος (να υπεισέρχονται λάθρα «πράγματα»)
- ▶ **αστοχία κατονομασίας (κατά τη «συμπύκνωση»),** με την επιλογή του όρου που δηλώνει την έννοια. Η σημασία/πληροφορία της λέξης που επιλέχθηκε πρέπει να «φωτίζει» το διακριτικό χαρακτηριστικό ώστε να αποκαλύπτεται η έννοια που παριστάνει ο όρος.

ορολογικό έργο/ ορολογική εργασία

έργο/εργασία που αφορά τη δημιουργία ορολογίων/ σύνολο ορολογικών προϊόντων/ παραδοτέων με κύρια δεδομένα τον **ορισμό της έννοιας, τον προτιμώμενο όρο και την πηγή αναφοράς**

Επικοινωνία και ορολογία

Ποιότητα επικοινωνίας στο γνωστικό πεδίο/ βέλτιστο όφελος για την κοινότητα εφαρμογής – Τυποποίηση ορολογίας

Αντικείμενο

- ▶ εναρμόνιση εννοιών και όρων, ανά γνωστικό πεδίο αλλά και οριζόντια
- ▶ οι έννοιες ως μονάδες γνώσης του πεδίου και οι σχέσεις τους για τη διαμόρφωση του συστήματος εννοιών = γνωστικού πεδίου ως συνόλου αλληλένδετων εννοιών
- ▶ περιγραφή και δήλωση εννοιών/ συγκεκριμένα
- ▶ ορισμοί εννοιών
- ▶ Δήλωση έννοιας με σύμβολο ή δόκιμο όρο/ διαβάθμιση αποδεκτότητας. Προτιμώμενος, αποδεκτός/ δόκιμοι όροι, παρωχημένος ή αδόκιμος όρος (π.χ. παρωχημένος).

Ανάγκες επικοινωνίας και ορολογίας

- ▶ Ανάγκες επικοινωνίας γνώσης και αστοχίες
- ▶ Ταξινόμηση, ανάκτηση και πρόσβαση στην πληροφορία και γνώση
- ▶ Συμφωνία και εναρμόνιση
- ▶ Θεματική, διαθεματική, διεθνής
- ▶ Επιστημονική και κοινή γλώσσα
- ▶ καταγραφή και τράπεζες ορολογικών δεδομένων
- ▶ δικαίωμα ελεύθερης πρόσβασης

Ορολογικά παραδοτέα και ορογραφία

▶ **Ορολογικές εργασίες**, συστηματική συλλογή, επεξεργασία και παρουσίαση των εννοιών και όρων/ορολογικών προϊόντων

▶ **Ορολογικός ερανισμός**, αναζήτηση από κείμενα/ περιεχόμενο/υλικό, αναγνώριση εννοιών και όρων ή εξόρυξη των ορολογικών δεδομένων

▶ **ορολογικά προϊόντα**, δεδομένα που σχετίζονται με έννοιες και τους όρους που δηλώνουν τις έννοιες. Τα κύρια ορολογικά προϊόντα είναι: ο εισόδιος όρος, ο ορισμός της έννοιας (η το κείμενο που την περιέχει), το θεματικό πεδίο, η αναφορά της πηγής και η γλώσσα. Τα ορολογικά προϊόντα αναφέρονται και ως **ορολόγια**.

▶ **Ορογραφία**, εγγραφή και παρουσίαση των ορολογικών προϊόντων.

Παρουσιάζονται σε διάφορες μορφές: Βάσεις ή τράπεζες ορολογικών δεδομένων (ISO Concept Database) – λεξιλόγιο (ορισμών εννοιών π.χ με θεματική κατάταξη) – γλωσσάρια (π.χ. ισοδυνάμων όρων στην ελληνική και αγγλική με αλφαβητική κατάταξη) – Θησαυροί (με ταξινόμηση, π.χ. ιεραρχική)

Παραδοτέα /Ορολογικά δεδομένα

- ▶ λήμμα, εισόδιος όρος με αναγνωριστικό γλώσσας
- ▶ ορισμός της έννοιας/ ή περιγραφή/ κείμενο
- ▶ πληροφοριακά στοιχεία έννοιας (Σημείωση)
- ▶ θεματικό/γνωστικό πεδίο
- ▶ πηγή αναφοράς
- ▶ ισοδύναμοι όροι σε διαφορετικές γλώσσες
- ▶ συνώνυμοι όροι και διαβάθμιση αποδεκτότητας όρων σε δεδομένη γλώσσα/ προτιμώμενος, αποδεκτός ή μη, δόκιμος ή αδόκιμος όρος

Ορισμός της έννοιας

Στον ορισμό των εννοιών δίνουμε τις «συντεταγμένες» της έννοιας, στο σύστημα εννοιών του θεματικού/ γνωστικού πεδίου. Συγκεκριμένα, πρέπει να αναφέρουμε:

- ▶ την **υπερτασόμενη έννοια** (αμέσως ευρύτερη έννοια) - υπερώνυμο/ στην ιεραρχική στάθμη εννοιών. Δηλαδή το γένος ή το υπερούλο
- ▶ το **χαρακτηριστικό οριοθέτησης από τις συγγενικές έννοιες**/είδος ή μέρος με το ίδιο κριτήριο ταξινόμησης/υποδιαίρεσης
- ▶ τα άλλα **ουσιώδη χαρακτηριστικά** που είναι απαραίτητα για τον ορισμό της έννοιας
- ▶ τα **δευτερεύοντα χαρακτηριστικά** (στη Σημείωση)

Τέλος, ελέγχουμε αν χρειάζεται να ορίσουμε την υπερτασόμενη έννοια ή άλλη περιεχόμενη έννοια στον ορισμό

Η αμέσως ευρύτερη έννοια α) είτε ορίζεται αναλόγως κι αυτή (δηλ. σε σχέση με ευρύτερη έννοια) είτε είναι γνωστή, κοινή έννοια και δεν χρήζει ορισμού.

Θα πρέπει να προκαθορίζεται το γνωστικό πεδίο επικοινωνίας.

Ιεραρχικές σχέσεις

Η ταξινόμηση (από άνω προς τα κάτω) δημιουργείται από τις ευρύτερες έννοιες με την προσθήκη χαρακτηριστικών ή τη διαίρεση σε μέρη.

Οι ιεραρχικές σχέσεις εννοιών διακρίνονται σε :

- ▶ **ειδογονικές (γένος – είδος)** – παράσταση με δενδροδιάγραμμα/ μορφής βεντάλιας
- ▶ **μεριστικές (σύνολο – μέρος)** - παράσταση με κτενοδιάγραμμα

Οι έννοιες είναι υπερτασσόμενες, υποτασσόμενες ή παρατασσόμενες, όχι αφ'εαυτών, αλλά πάντοτε η μία σε σχέση με την άλλη σε μια ιεραρχία.

Συσχετικές σχέσεις

Θεματικές σχέσεις ή λογικής ακολουθίας:

- ▶ **αιτιακή σχέση** (αίτιο - αποτέλεσμα)
- ▶ **ενέργεια – αποτέλεσμα** – προϊόν- παραδοτέα/ εισερχόμενα/ τρόπος εκτέλεσης/ όργανο/ χειριστής/ ελεγκτής
- ▶ **χρονικής ή χωρικής ή άλλης ακολουθίας** π.χ. αλυσίδα παραγωγής αξίας ή εφοδιαστική αλυσίδα από την πρωτογενή παραγωγή στην κατανάλωση

Παράδειγμα: **διεργασία – διαδικασία** (process – procedure)

- ▶ **διεργασία**, σύστημα δραστηριοτήτων το οποίο μετασχηματίζει εισερχόμενα σε εξερχόμενα (με προσθήκη αξίας)
- ▶ **διαδικασία**, καθορισμένος τρόπος για την εκτέλεση μίας δραστηριότητας ή μίας διεργασίας

Ιεραρχικές σχέσεις

A.1 Γραφικές παραστάσεις που χρησιμοποιούνται στα εννοιολογικά διαγράμματα

Ειδιογονικές σχέσεις, σχέσεις γένους-είδους
παριστάνονται με δένδροδιαγράμματα

Μεριστικές σχέσεις, σχέσεις όλου-μέρους
παριστάνονται με κτενοδιαγράμματα

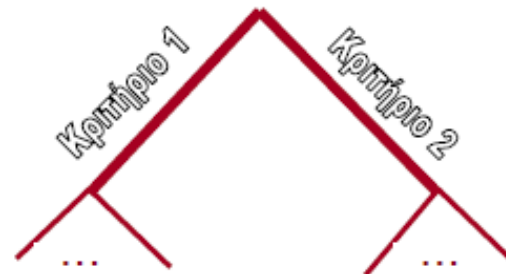
Συσχετικές σχέσεις:
παριστάνονται με βελοδιαγράμματα

Σχέσεις που δεν φαίνονται σαφώς στους
ορισμούς, αφανείς σχέσεις
παριστάνονται με διακεκομμένες γραμμές

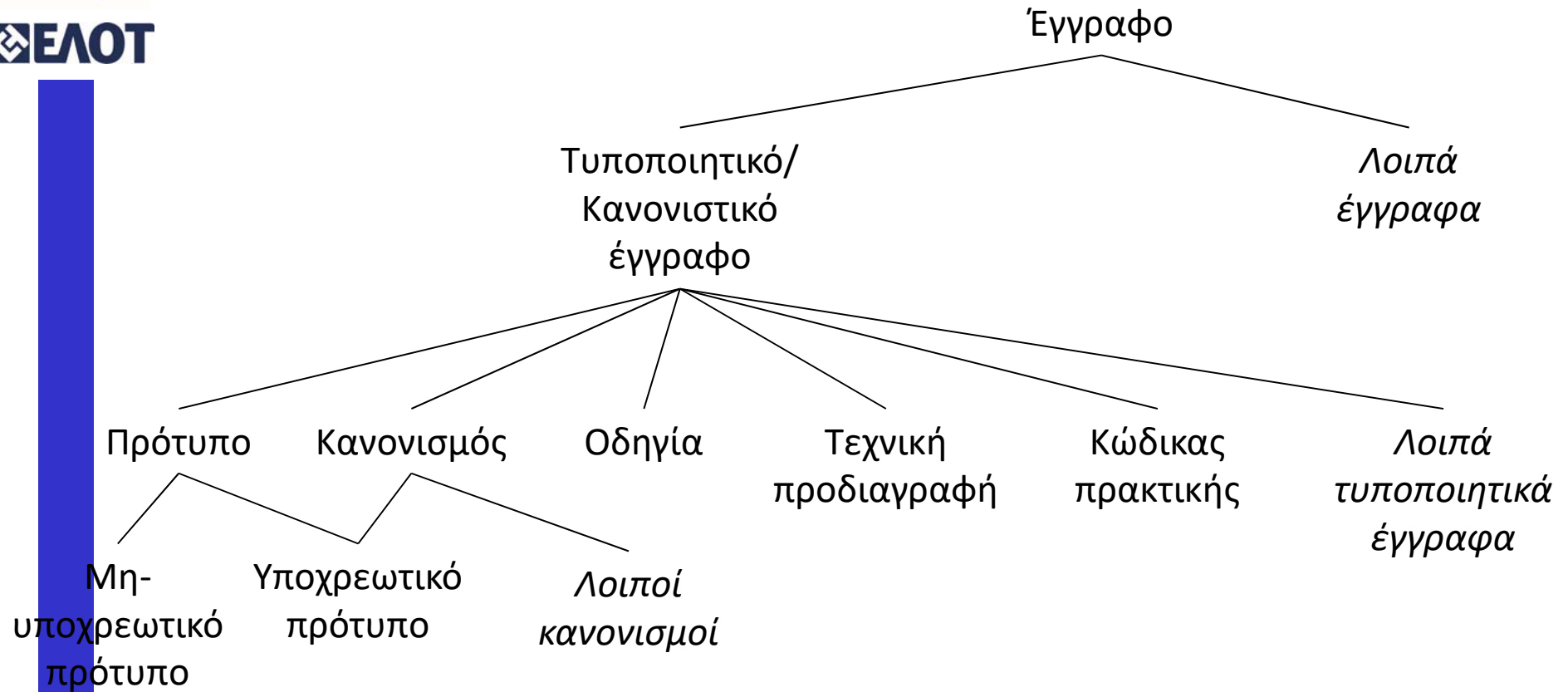

Πολυδιάστατη υποδιαίρεση:
Τα κριτήρια υποδιαίρεσης
παριστάνονται με παχύτερες γραμμές

Οι εισόδιοι όροι είναι εντονότεροι. Οι όροι που αναφέρονται σε έννοιες που δεν ορίζονται στο λεξιλόγιο δίνονται σε παρένθεση

Ιεραρχικές σχέσεις

Ειδιογονικές σχέσεις. Παράδειγμα

Από την ευρύτερη έννοια με την προσθήκη χαρακτηριστικών καταλήγουμε στο συγκεκριμένο π.χ. «**σύστημα διαχείρισης της ποιότητας**» ή

- ▶ σύνολο (γνωστή έννοια)
- ▶ Σύστημα
- ▶ σύστημα διαχείρισης
- ▶ σύστημα διαχείρισης της ποιότητας ή σύστημα διαχειριστικής επάρκειας ή ...

- ▶ **σύστημα** είναι το **σύνολο** αλληλένδετων **στοιχείων** με αλληλεπιδράσεις
- ▶ **σύστημα διαχείρισης** είναι το **σύστημα δραστηριοτήτων ενός οργανισμού** για την καθιέρωση πολιτικής και στόχων και για την επίτευξη αυτών των στόχων
- ▶ σύστημα διαχείρισης της **ποιότητας** ή σύστημα **διαχειριστικής επάρκειας**.

Μεριστικές σχέσεις. Παράδειγμα

Το ΣΔΕΠ (Σύστημα διαχειριστικής επάρκειας σύμφωνα με ΕΛΟΤ 1429:2008) αποτελείται από τις διοικητικές διεργασίες (κεφ. 5), τις διεργασίες παροχής πόρων (κεφ. 6), τις διεργασίες υλοποίησης έργου (κεφ. 7) και τις απολογιστικές διεργασίες για τη βελτίωση (κεφ. 8).

Η υλοποίηση του έργου περιλαμβάνει

- ▶ διεργασία έναρξης (κεφ. 7.1). Δραστηριότητες, εργασίες
- ▶ σχεδιασμός εκτέλεσης (κεφ. 7.2 και 7.3). Δραστηριότητες, εργασίες (Ανάλυση των εργασιών-WBS)
- ▶ εκτέλεση, παρακολούθηση της εκτέλεσης και πιστοποίηση φυσικού αντικειμένου (κεφ. 7.4). Δραστηριότητες, εργασίες
- ▶ διεργασία κλεισίματος (κεφ. 7.5). Δραστηριότητες, εργασίες

Είδη ορισμών εννοιών

- ▶ **εντατικός ορισμός***. Ενδεικνύουν την υπερτασσόμενη έννοια, είτε της αμέσως υψηλότερης είτε άλλης υψηλότερης στάθμης, ακολουθούμενη από το/τα χαρακτηριστικό/χαρακτηριστικά που διακρίνει/διακρίνουν την έννοια από τις άλλες συγγενικές (παρατασσόμενες) έννοιες/χαρακτηριστικό οριοθέτησης/delimiting characteristic(s). Η υπερτασσόμενη έννοια «χωροθετεί» την έννοια στο περιεχόμενο του συστήματος εννοιών/γνωστικού πεδίου

*Ο εντατικός ορισμός που βασίζεται σε ειδογονική σχέση πρέπει να δηλώνει τη γένια έννοια είτε της αμέσως υψηλότερης είτε άλλης υψηλότερης στάθμης, στην ίδια διάσταση, ακολουθούμενη από τα ουσιώδη χαρακτηριστικά που διαφοροποιούν τη δεδομένη έννοια από παρατασσόμενες έννοιες σε ένα ειδογονικό σύστημα εννοιών

Εκτατικός ορισμός

Περιλαμβάνει κατάλογο των **υποτασσόμενων εννοιών**, οι οποίες αντιστοιχούν στα αντικείμενα που συνιστούν το πλάτος της έννοιας που κλείνει με «ή» (ειδογονική σχέση) ή «και» για μεριστικές σχέσεις.

Παράδειγμα:

Ειδογονικές σχέσεις

εποχή

άνοιξη, καλοκαίρι, φθινόπωρο ή χειμώνας

Μεριστικές σχέσεις

εποχές του χρόνου

άνοιξη, καλοκαίρι, φθινόπωρο και χειμώνας

Οι υποτασσόμενες έννοιες πρέπει να ορίζονται αλλού και δεν θα πρέπει να ορίζονται με εντατικό ορισμό και αναφορά στην **υπερτασόμενη έννοια** γιατί θα έχουμε **κυκλικό ορισμό**

Λεξικολογικοί ορισμοί και περιορισμός πλάτους εννοιών

Κατά τον ορισμό εννοιών με εντατικούς ορισμούς, στην ιεραρχική στάθμη εννοιών ορίζουμε την υπερτασσόμενη έννοια έως να φθάσουμε σε μια κοινή έννοια, ανεξαρτήτως γνωστικού ή θεματικού πεδίου, (**top superordinate concept**): Τότε αξιοποιούνται οι ορισμοί γενικών έγκυρων λεξικών (**lexical definitions**)

Από τον γενικό λεξιλογικό ορισμό μπορούμε να περάσουμε σε παιδιακό ορισμό με ένδειξη του πεδίου στην αρχή «*ι*» και περιορισμό των αντικειμένων στο πλάτος προσθέτοντας συγκεκριμένα χαρακτηριστικά στη γενική λεξικολογική έννοια

Σε νόμους ή κανονισμούς περιορίζεται το πλάτος των εννοιών με **ερμηνευτικούς ορισμούς**.

Ο περιορισμός πλάτους μπορεί απαιτεί τη δήλωση «Για τους σκοπούς του παρόντος προτύπου ή στο πλαίσιο του παρόντος ...»

Παράδειγμα:

Οργανισμός, για τους σκοπούς του παρόντος κανονισμού, νομικά πρόσωπα με μη κερδοσκοπικούς σκοπούς. Πώς πρέπει να ερμηνεύεται η έννοια «οργανισμός» στο συγκεκριμένο πλαίσιο εφαρμογής

Αρχή της καθιερωμένης χρήσης

Τυποποίηση ορολογίας και επικοινωνία

Για την τυποποίηση ορολογίας, το κύριο ζητούμενο είναι η επικοινωνία της γνώσης και δεν είναι π.χ. ο εμπλουτισμός της ελληνικής γλώσσας με ελληνικούς όρους.

Η τυποποίηση της ορολογίας έχει ως «εξυπηρέτηση σκοπού» την επικοινωνία.

Διεθνές πρότυπο ISO 704/ΕΛΟΤ 402:

«Πριν δημιουργηθεί ένας νέος όρος, απαιτείται να διερευνηθεί αν υπάρχει ήδη όρος για την εξεταζόμενη έννοια. Πρέπει να γίνεται σεβαστή η καθιερωμένη χρήση. Καθιερωμένοι και ευρέως χρησιμοποιούμενοι όροι, ακόμα και εάν είναι όχι ορθά σχηματισμένοι δεν πρέπει να αλλάζονται εκτός εάν υπάρχουν λόγοι που το επιβάλλουν».

ΕΛΟΤ

Δεκάλογος του κανονιστού της γλώσσας, Κοραής

«Δεν βαπτίζει με νέο όνομα ένα πράγμα αν δεν είναι πεπεισμένος ότι αυτό δεν είναι ήδη βαπτισμένο στην ελληνική. Δεν καταργεί λέξεις συνήθεις στην ακοή όλου του έθνους, χωρίς να υπάρχει ανάγκη. Από δύο συνώνυμες λέξεις επιλέγει και εισάγει εκείνη που υπάρχει ελπίδα να την καταλάβει κι ο απαίδευτος. Όταν επιλέγει ασυνήθη λέξη, θεωρεί όλους τους σχηματισμούς της, που θα πρέπει να εισέρχονται «χωρίς σπαραγμόν και σφασμασμόν» στην ακοή»

Αδαμάντιος Κοραής, Χρυσά Έπη, (Ορόγραμμα αρ. 82 Ιανουάριος-Φεβρουάριος 2007, ΕΛΕΤΟ, «Δεκάλογος του κανονιστού της γλώσσας»)

Όργανα τυποποίησης

ISO TC 37 «Terminology and other language and content resources» και ΕΛΟΤ ΤΕ 21 (Ορολογία) και 22 (Πληροφόρηση και Τεκμηρίωση)

Αντικείμενο

- ▶ τυποποίηση των αρχών, των μεθόδων και εφαρμογών σχετικά με τις ορολογικές εργασίες και τους πόρους (γλωσσικούς και άλλους, περιεχόμενο και σχετικές τεχνολογίες επικοινωνίας σε πολυγλωσσικά και πολυπολιτισμικά περιβάλλοντα

Προϊόντα, Παραδείγματα

- ▶ **ISO 704/ΕΛΟΤ 402 «Ορολογικές εργασίες – Αρχές και μέθοδοι» και ΕΛΟΤ 561 και 562 λεξιλόγια**
- ▶ Αρχές και κανόνες για τις ορολογικές δραστηριότητες
- ▶ γλωσσικοί πόροι και τεχνολογίες
- ▶ Διαχείριση ορολογικών εργασιών